

Archeologienota
Verslag van Resultaten
Bureauonderzoek: 2017B236

Menen
Oude Leielaan

Kim Aluwé
Pieter Laloo
Davy Herremans

Colofon

Project: Menen – Oude Leielaan

Uitvoerder:

GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba (GATE)

Kim Aluwé, Pieter Laloo, Davy Herremans

© 2019- GHENT ARCHAEOLOGICAL TEAM bvba

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd of aangepast worden, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt worden onder enige vorm of wijze ook, elektronisch, mechanisch, door fotokopie, zonder toestemming van Ghent Archaeological Team bvba.

INHOUDSTAFEL

Inhoudstafel	ii
Inleiding	iii
Verslag van Resultaten	4
1. Bureauonderzoek [BO]	4
1.1 Beschrijvend gedeelte	4
1.1.1 Administratieve gegevens	4
1.1.2 Onderzoekskader	7
1.1.2.1 Door initiatiefnemer geplande werken en bodemingrepen	7
1.1.2.2 Criteria voor de noodzaak van een archeologienota	10
1.1.3 Onderzoeksopdracht	10
1.1.3.1 Archeologische voorkennis	10
1.1.3.2 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied	12
1.1.3.3 Randvoorwaarden	12
1.1.4 Werkwijze en strategie van het onderzoek	12
1.2 Assessmentrapport	13
1.2.1 Landschappelijke situering	13
1.2.1.1 Geologische en bodemkundige situering	13
1.2.2 Historisch cartografische situering	19
1.2.3 Archeologische situering	26
1.2.4 Interpretatie – datering onderzoeksgebied	27
1.2.5 Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed	28
Bibliografie	30
Bijlage	32

INLEIDING

De initiatiefnemers plannen in Menen rioleringswerken en de gedeeltelijke heraanleg van de Oude Leielaan – Blekerijvestweg als toegang/uitgang van het AZ Menen. Het projectgebied bevindt zich in de vastgestelde archeologische zone van Menen (historische stadskern Menen) en op het tracé van een gedempte Leiearm. Deze archeologienota kan gezien worden als uitbreiding op archeologienota 2016H163 met betrekking tot de aanleg van een parking op de site Menen Bauduin/Blekerijvesting, net ten westen van het projectgebied.

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, met name de historische stadskern van Menen. De als plangebied gemarkeerde oppervlakte overschrijdt de drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet (perceeloppervlak > 300m², bodemingreep > 100m²). Hierdoor moet een archeologienota worden opgesteld. GATE werd aangesteld om deze archeologienota door middel van een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem op te maken met advies naar eventueel uitgesteld onderzoek, werfbegeleiding of vrijgave.

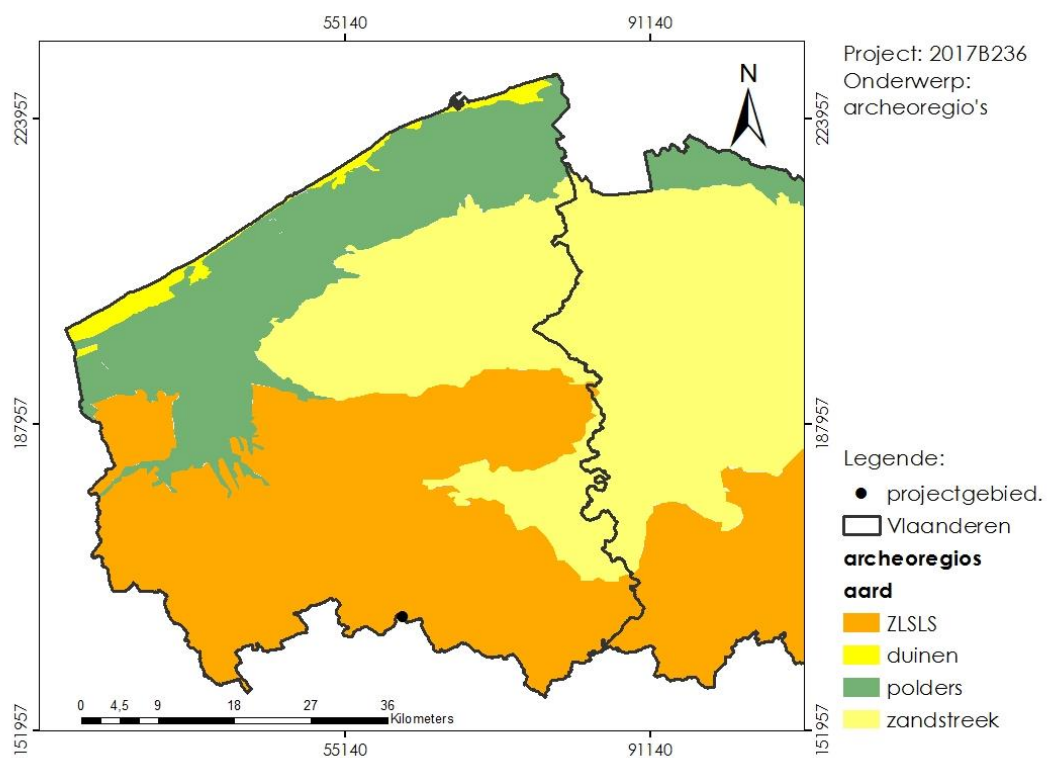
VERSLAG VAN RESULTATEN

1. Bureauonderzoek [BO]

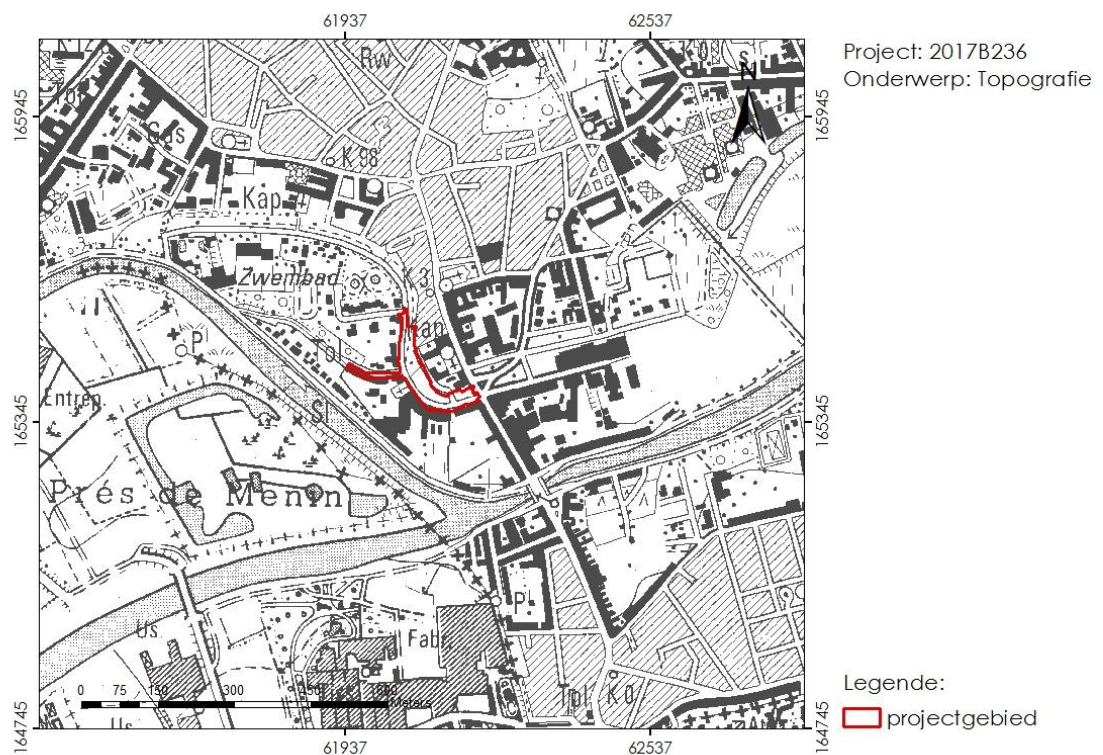
1.1 Beschrijvend gedeelte

1.1.1 Administratieve gegevens

Projectcode	2017B236			
Locatiegegevens	Gemeente	Menen		
	Deelgemeente	/		
	Adres	Oude Leielaan Blekerijvesting Rijsselstraat		
	Toponiem	/		
Bounding box (Lambert EPSG:31370)	X1	62073,641	X2	62057,553
	Y1	165435,153	Y2	165570,669
Kadastrale gegevens	Gemeente	Menen		
	Afdeling	Afd. 1 Menen		
	Sectie	Sectie E		
	Perceelsnummer(s)	/		
Zoektermen Inventaris Onroerend Erfgoed	Bureauonderzoek			
Betrokken actoren / specialisten (+ functie)	Kim Aluwé (archeoloog), Davy Herremans (archeoloog), Pieter Laloo (erkend archeoloog)			
Externe advisering	/			

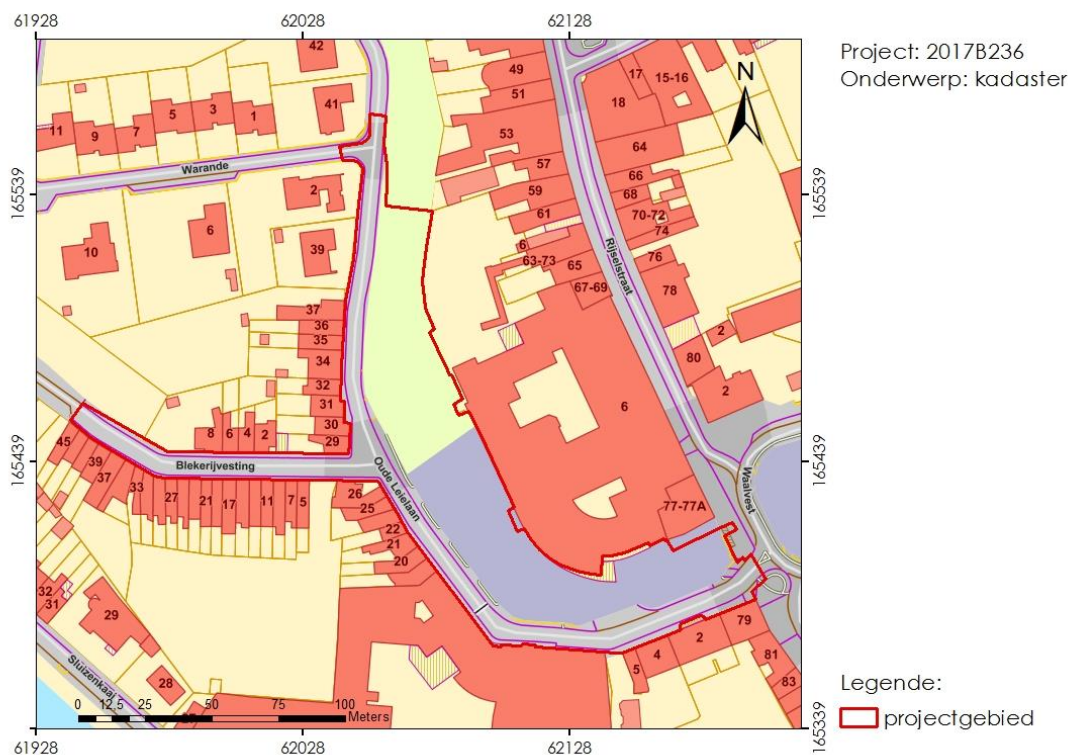
Figuur 1: Lokalisering projectgebied t.o.v. provinciegrenzen (archeoregio's).

Figuur 2: Lokalisatie projectgebied t.o.v. de topografische kaart.

Figuur 3: Projectie van het projectgebied op een recente (2018) orthofoto (© GDI Vlaanderen).

Figuur 4: Projectie projectgebied t.o.v. het GRB-bestand (© Geopunt).

Figuur 5: werkzaamheden op het projectgebied weergegeven op het GRB-bestand (©Geopunt)

1.1.2 Onderzoekskader

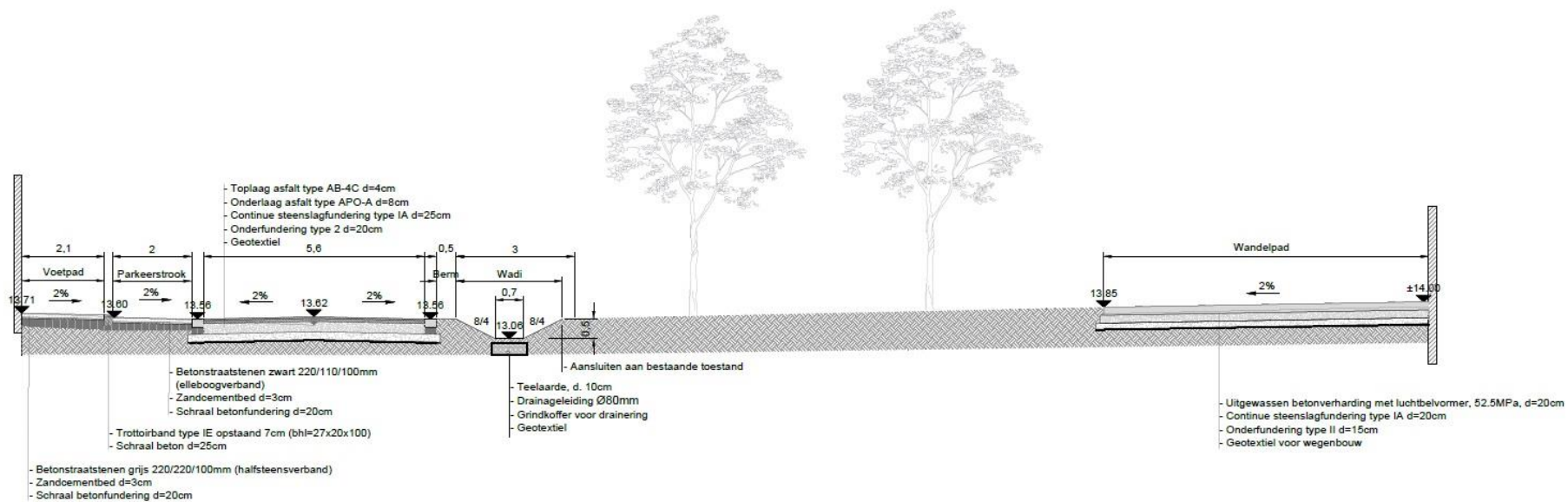
1.1.2.1 Door initiatiefnemer geplande werken en bodemingrepen

Het projectgebied bevindt zich net buiten de zuidelijke kern van de stad Menen. Het projectgebied volgt de contouren van de Oude Leielaan (inclusief het kruispunt met de Rijselstraat) en de Blekerijvesting. Dit tracé volgt gedeeltelijk het verloop van een gedempte Leiearm. Het vormt de toegang/uitgang van AZ Delta Menen dat zich ten oosten/noorden van het projectgebied bevindt. Het te ontwikkelen terrein is momenteel grotendeels ingericht als parkeerterrein en wegenis.

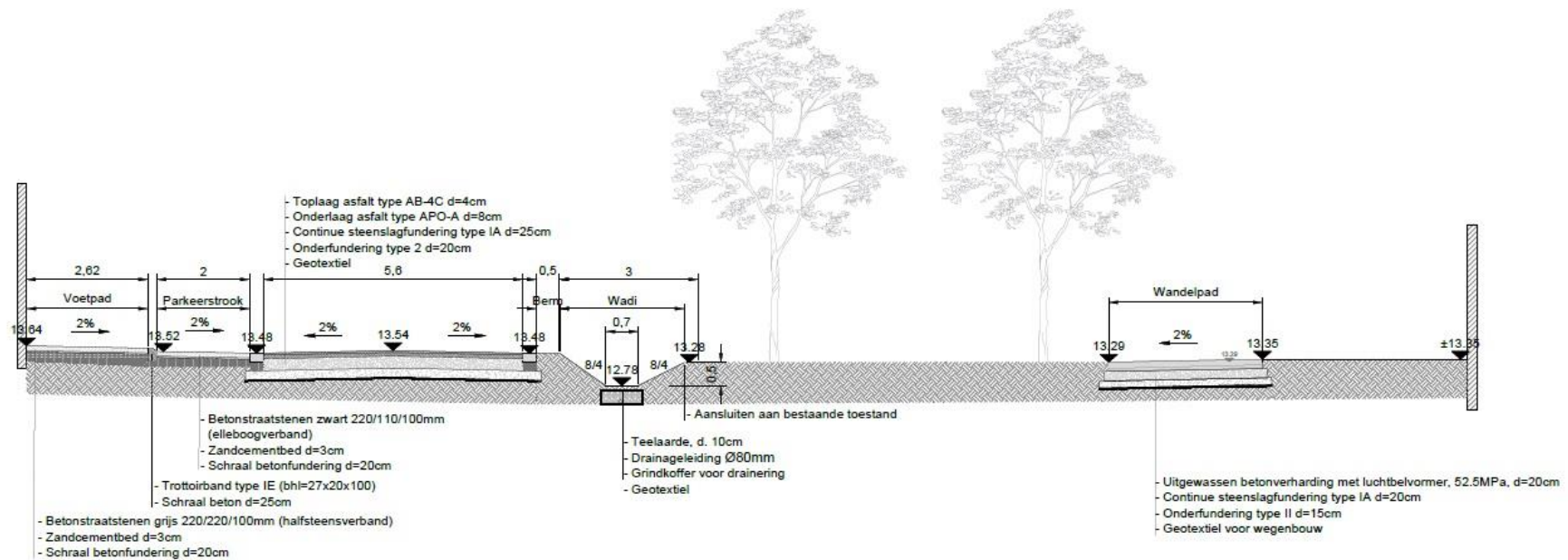
Volgens de geplande werken wordt de parking langs de Oude Leielaan opgegeven ten koste van een ruimere groenzone, een circulatiecircuit voor ambulances, een zone voor kortparkeren en een wandelpad. De Oude Leielaan krijgt een nieuw wegdek in asfaltverharding, een nieuw voetpad en parkeerstrook in klinkerverharding.

In totaal omvatten de geplande werken om en bij de 10 000 m². Concreet zijn volgende ingrepen op de bodem gepland (dieptes zijn hier en elders in de nota aangegeven ten opzichte van het huidige maaiveld) (fig. 5-7):

- groenzones met een beperkte verharding in grasdallen (ca. 30cm diep)
- aanleg van wadi's in de groenzones (ca. 60cm diep)
- aanleg zuidelijk wandelpad, circulatiecircuit voor ambulances en zone voor kortparkeren in uitgewassen beton (55cm diep)
- heraanleg van de Oude Leielaan en noordelijke wandelpad in asfaltverharding (60cm diep)
- voetpaden en parkeerstrook in de Oude Leielaan in klinkerverharding (30cm diep)
- aanleg van gescheiden riolering met RWA-DWA in de Oude Leielaan en Blekerijvesting over een lengte van ca. 450m (gemiddeld 3m diep)
- aanleg van een RWA-leiding vanuit een werkput (ca. 15m²) in de Rijselstraat onder de parking van de Oude Leielaan (1-2m diep)
- aanleg van een pompstation in een werkput (ca. 65m²) op het kruispunt van de Oude Leielaan en de Rijselstraat (ca. 4,30m diep)

Figuur 6: typedwarsprofiel 1

Figuur 7: typedwarsprofiel 2

1.1.2.2 Criteria voor de noodzaak van een archeologienota

Het projectgebied bevindt zich in een vastgestelde archeologische zone, met name de historische stadskern van Menen. De als plangebied gemarkeerde oppervlakte overschrijdt de drempelwaarden opgenomen in het Onroerenderfgoeddecreet (perceeloppervlak > 300m², bodemingreep > 100m²). Hierdoor moet een archeologienota worden opgesteld.

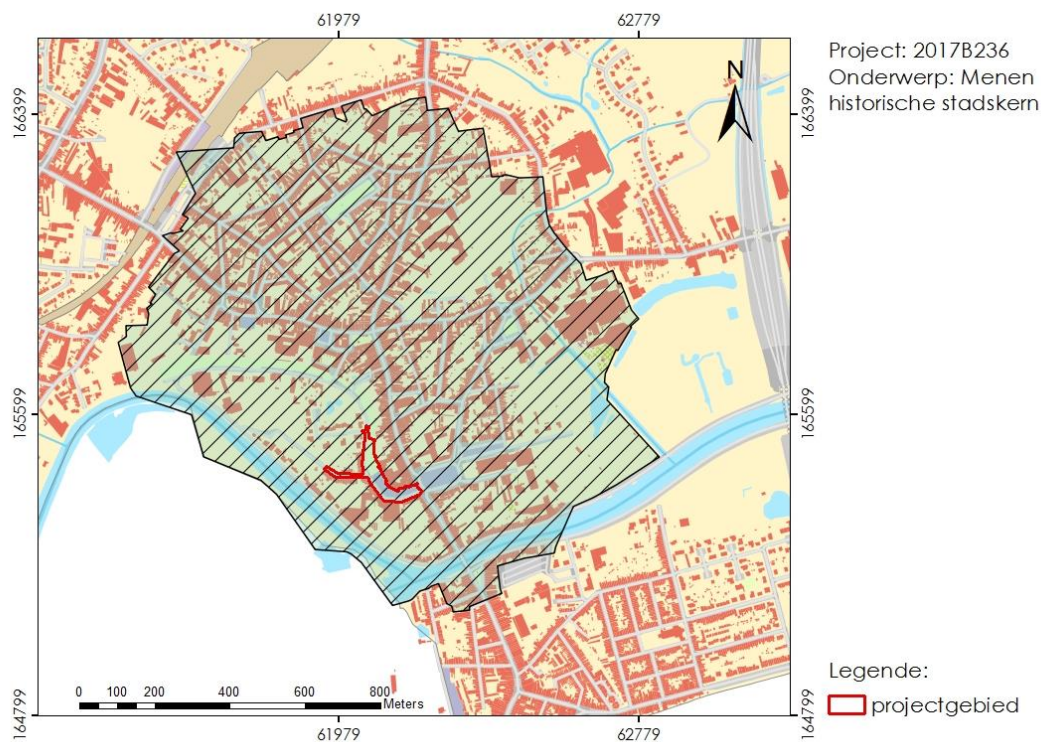
1.1.3 *Onderzoeksopdracht*

1.1.3.1 Archeologische voorkennis

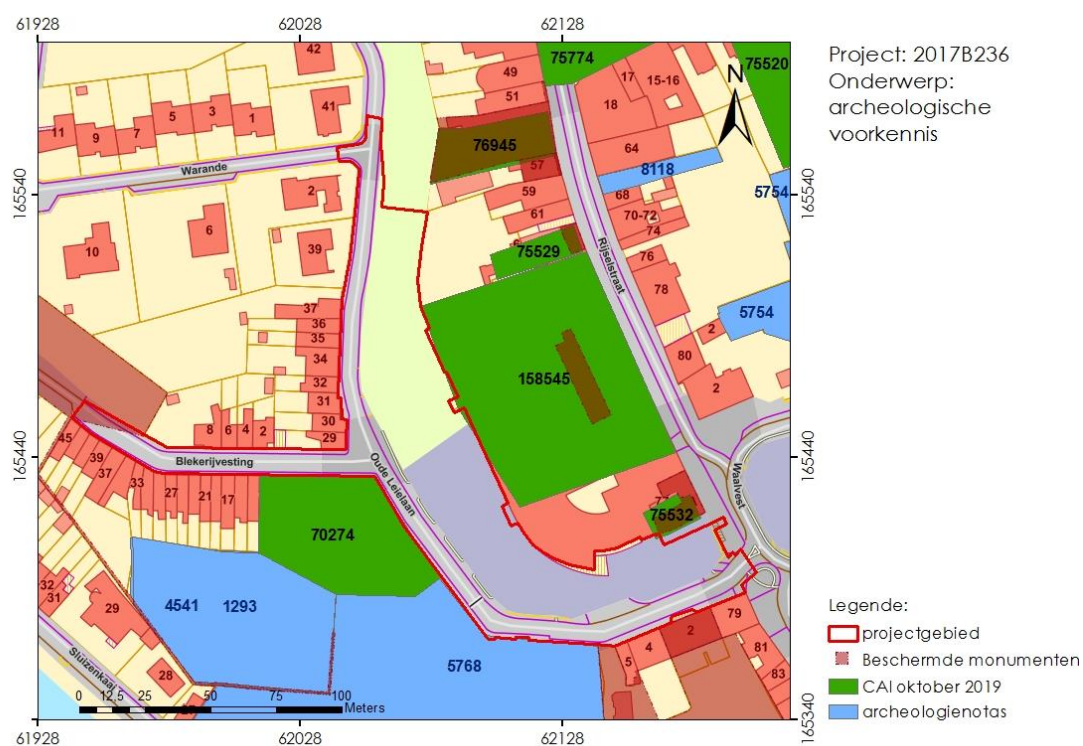
Het gebied situeert zich grotendeels buiten het middeleeuwse en vroegmoderne stedelijk areaal, maar is onderdeel van de vastgestelde archeologische zone 'Historische stadskern van Menen' (fig. 8). De gedempte oude Leiearm (Oude Leielaan) wordt in de 17de eeuw opgenomen in de stad wanneer nieuwe stadsversterkingen worden opgetrokken. In het uiterste westen van het projectgebied, in de Blekerijvesting bevinden zich nog steeds diverse elementen van deze stadsversterkingen die werden beschermd als monument bij M.B. van 23 februari 2001 (fig. 9). De versterkingen zijn onderdeel van de 19de-eeuwse Wellingtonlinie maar werden vermoedelijk gebouwd op grondvesten van de vroegere 17de-eeuwse Vaubanvesting.

Het projectgebied grenst aan verscheidene meldingen in de CAI (fig. 9). In de hoek tussen de Oude Leielaan en de Blekerijvesting wordt de middeleeuwse Leiemolen (CAI-ID 70274) gesitueerd. Ten oosten van het projectgebied bevindt zich het Sint-Joris-Gasthuis (CAI-ID 158545). Het werd voor het eerst vermeld in de 13de eeuw en geraakt zowel in de 16de als in de 18de eeuw zwaar beschadigd. Net ten noorden van het projectgebied werd een 16de-eeuws huis ontdekt in de tuin van het pand "Schippershof" en opgegraven (CAI-ID 75532). Iets noordelijker wordt de Sint-Vedastuskerk aangeduid die minstens teruggaat tot de 11de eeuw (CAI-ID 75774). Enkele beperkte werfcontroles leverden vondsten uit de middeleeuwen en de nieuwe tijd op (CAI-ID 75529, CAI-ID 76945). Ten noorden van het projectgebied werd de site Oude Dekenij onderzocht (CAI-ID 75520). Er kwamen vooral sporen uit de volle en late middeleeuwen aan het licht. Er is onder meer sprake van het aansnijden van een gracht die in verband wordt gebracht met de motte van de heren van Menen (Despriet, 2009).

Bovendien werden recent enkele archeologienota's aangeleverd in de directe omgeving van het projectgebied. Voor de aanleg van een parking ter hoogte van de Blekerijvesting diende op basis van het bureauonderzoek verder vooronderzoek uitgevoerd te worden (Archeologienota ID 1293). In 2017 werd verder onderzoek uitgevoerd waarbij enerzijds de bewaarde relictten (kazematten en geschutsbatterijen) van de 19de-eeuwse vesting onderzocht werden met een advies tot behoud in situ en anderzijds het binnenplein onderzocht werd aan de hand van proefsleuven met een advies tot vrijgave (Archeologische nota ID 4541). Voor de bouw van een nieuwe houtafdeling op een paalfundering ter hoogte van de Oude Leielaan 15 werd bij een bureauonderzoek vastgesteld dat de geplande werken plaatsvonden in de gedempte vestingsgracht van de 17de-eeuwse Vaubanversterking waardoor een vrijgave geadviseerd werd (Archeologienota ID 5768).

Figuur 8: ligging projectgebied in de historische stadskern van Menen (©Geopunt, Onroerend Erfgoed)

Figuur 9: CAI-meldingen en archeologienota's nabij het projectgebied aangeduid op het GRB-bestand (©Geopunt, Onroerend Erfgoed, CAI)

1.1.3.2 Vraagstelling met betrekking tot het onderzochte gebied

Op basis van verscheidene parameters, zoals de nog aanwezige erfgoedwaarden, de landschapshistoriek, topografie, geomorfologie, bodemgebruik, vegetatie, en ingreephistoriek, wordt een waardering van het archeologisch potentieel binnen het afgebakende projectgebied opgesteld. Hiertoe wordt een stapsgewijze onderzoeksprocedure doorlopen, waarbij de vraagstelling steeds teruggekoppeld wordt naar volgende kernpunten:

- Heeft het projectgebied archeologisch potentieel?
- Is er sprake van verstoring van dit potentieel? Zo ja, in welke mate kan deze eventuele vindplaatsen hebben aangetast?
- Wat zijn de geplande ingrepen in functie van de werkzaamheden?
- Zullen de werken eventuele vindplaatsen bedreigen?
- Welke aspecten verdienen aandacht bij een eventueel vervolgonderzoek?

1.1.3.3 Randvoorwaarden

De initiatiefnemer opteert voor de uitzonderingsprocedure waarbij een archeologienota wordt aangeleverd uitsluitend op basis van een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem waarbij wordt nagegaan of er binnen het projectgebied een uitgesteld vooronderzoek met ingreep in de bodem of werfbegeleiding wenselijk is en/of vrijgave mogelijk is.

Een uitgesteld traject voor eventueel noodzakelijk vooronderzoek met ingreep in de bodem dient te worden gevolgd aangezien: (i) het terrein momenteel in grote mate is verhard, (ii) de terreinen zo lang mogelijk in gebruik moeten blijven als parkeerterrein en toegang/uitgang van het ziekenhuis.

1.1.4 *Werkwijze en strategie van het onderzoek*

GATE werd aangesteld om deze archeologienota door middel van een vooronderzoek zonder ingreep in de bodem op te maken. Het onderzoek werd uitgevoerd onder leiding van een erkend archeoloog van GATE.

De aard van de werken werd tijdens het vooronderzoek afgewogen tegen de voorhanden zijnde gegevens relevant voor het projectgebied op landschappelijk, historisch-cartografisch en archeologisch vlak.

De archeologienota werd digitaal opgemaakt middels Office- en Adobe-software. Het bijhorend kaartmateriaal werd aangemaakt in een GIS-omgeving. In die GIS werden de ontwerpplannen ingeladen en geprojecteerd ten opzichte van diverse kaartlagen die raadpleegbaar zijn op www.geopunt.be, www.dov.vlaanderen.be, www.geo.onroenderfgoed.be, www.cartesius.be en de website van de centraal archeologische inventaris [CAI]. De geraadpleegde literatuur, de digitale bronnen en het kaartmateriaal zijn te vinden in de bijlage.

1.2 Assessmentrapport

Dit bureauonderzoek plaatst het projectgebied binnen een landschappelijk en archeologisch kader, waarbij rekening gehouden wordt met het ontwerpplan van de werkzaamheden. Deze studie dient als voorbereiding van een eventueel vervolgonderzoek, waar rekening kan worden gehouden met de geplande werken, of de reeds gekende archeologische, geologische en bodemkundige fenomenen. Daarnaast helpt de voorbereiding mee tot het opstellen van een [mogelijke] archeologische verwachting waarmee zowel tijdens toekomstige werken, als tijdens de uitvoering van het vervolgonderzoek rekening gehouden wordt. Door raadpleging van de CAI [Centraal Archeologische Inventaris] en archeologische literatuur wordt ten slotte ook nagegaan in hoeverre gekende vindplaatsen aanwezig zijn in de nabijheid van het onderzoeksgebied.

Deze studie maakt gebruik van verscheidene datasets. Uitgangspunt is het ontwerpplan met informatie over de toekomstige werken, verkregen van de initiatiefnemer. Deze informatie wordt vervolgens geprojecteerd op de bodemkundige en geologische kaart. Vervolgens worden de historische kaarten als de archeologische inventaris onder de loep genomen om de gekende archeologische sites in en nabij het projectgebied te registreren.

1.2.1 Landschappelijke situering

1.2.1.1 Geologische en bodemkundige situering

Het projectgebied bevindt zich net buiten de zuidelijke kern van de stad Menen. Het projectgebied volgt de contouren van de Oude Leielaan en de Blekerijvesting. Dit tracé volgt gedeeltelijk het verloop van een gedempte Leiearm. Het gebied bevindt zich in de zandleemstreek (fig.1).

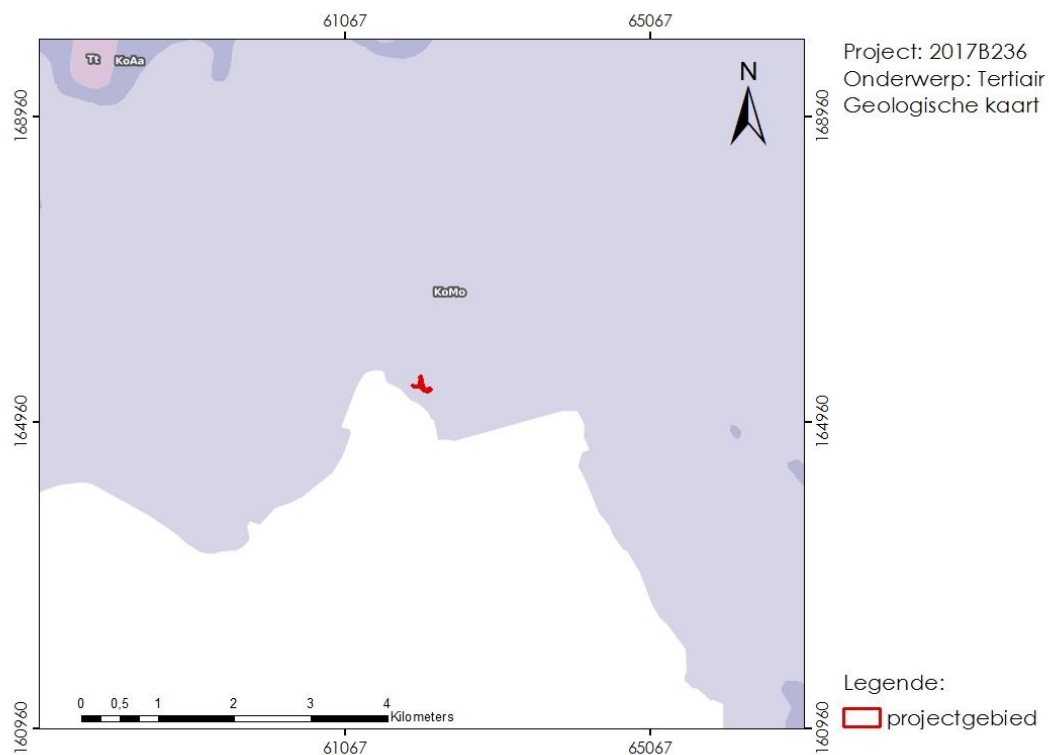
Op schaal van de **geologie** valt het studiegebied binnen de **Tertiaire** Formatie van Kortrijk en meer bepaald het Lid van Moen (fig. 10). Deze Tertiaire formatie bestaat uit grijze klei tot silt met kleihoudende lagen.

Een **quartaire** geologische kartering is beschikbaar voor het studiegebied, dat zich te midden van het Leie-alluvium bevindt. Het gebied staat gekarteerd als type 3a (fig. 11). Dit betreffen holocene en/of tardiglaciale fluviatiele afzettingen (a) bovenop de Pleistocene sequentie (3). Op basis van de Quartaire geologische profieltypekaart en bijhorende toelichting (Matthijs, 2002) kunnen de belangrijkste fasen in de Quartaire geologie van de regio rond het studiegebied worden afgeleid. Het studiegebied ligt op basis van de profieltypekaart in een gebied gekarteerd onder profieltypecode 34 (fig. 12). Dit profieltype komt overeen met Holocene fluviatiele afzettingen bovenop fluviatiele afzettingen (zand – leem – zand) uit het Weichseliaan bovenop de tertiaire lagen.

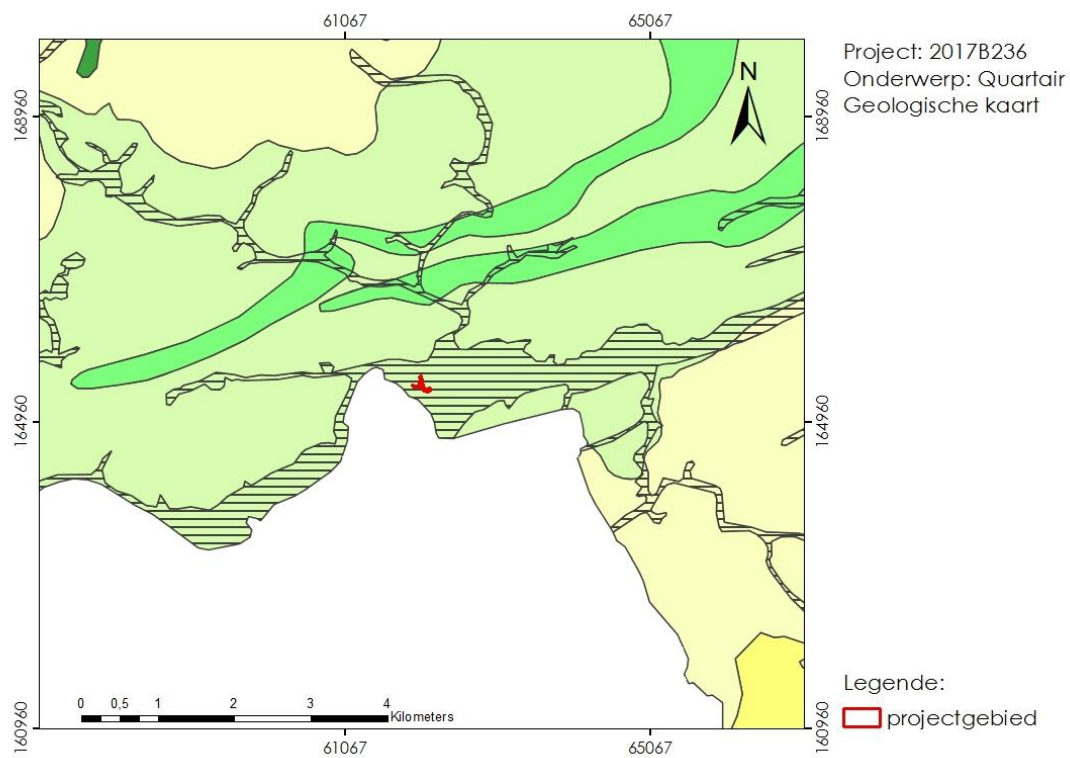
Op vlak van **geomorfologie** is helaas geen kartering beschikbaar. Wel kan de fysiografie van de ruimere omgeving van het studiegebied worden besproken aan de hand van de Quartaire geologische kaart en het DTM. Op regionale schaal is het studiegebied gelegen binnen de Leievallei.

De **bodemkaart** kan in het geval van dit studiegebied weinig informatie leveren. Volgens de bodemkaart ligt het studiegebied binnen de stadkern van Menen die in zijn geheel als “sterk vergraven, bodem OB” is gekarteerd (fig. 13-14).

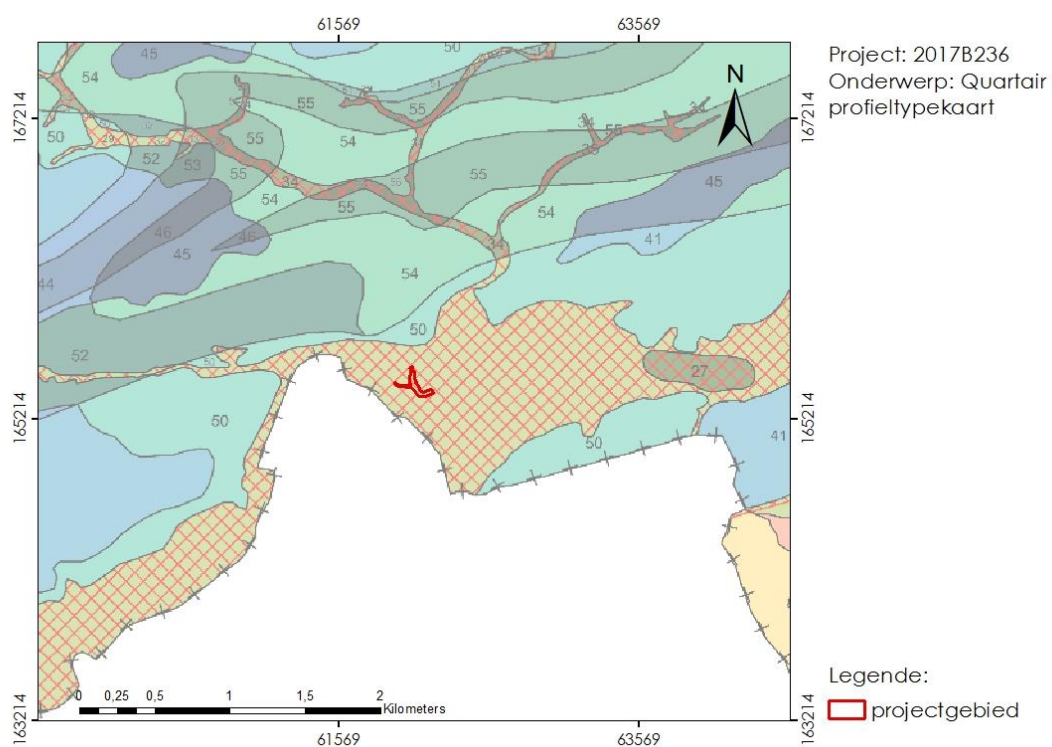
Wat betreft de **topografie** van het studiegebied kan het DHM van dit gebied worden onderzocht (fig. 15-16). Zoals in een vorige paragraaf beschreven werd, ligt het studiegebied midden in de vallei van de Leie. In en rond het studiegebied worden in het algemeen TAW-waarden tussen 13,4 en 14,1 TAW II gemeten (fig. 17). Het meest westelijke deel van de Blekerijvesting ligt duidelijk hoger rond 16m TAW (fig. 18). Op dit hoger gelegen deel bevindt zich een aarden wal van de 19de-eeuwse versterking.

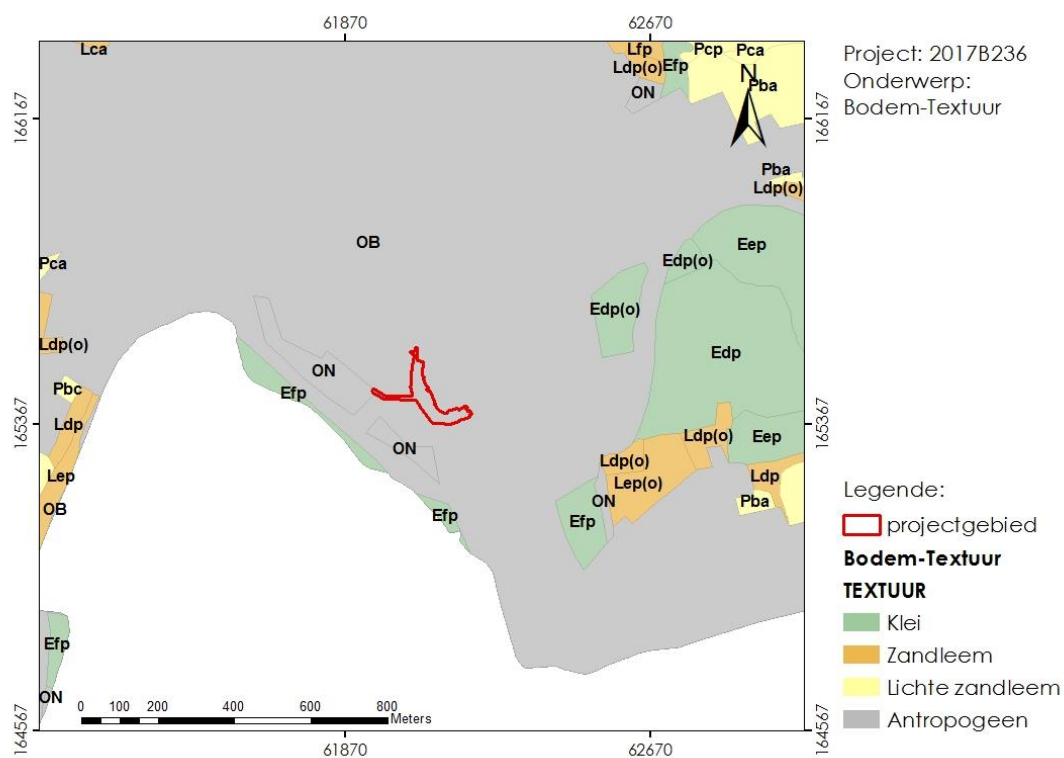
Figuur 10: Uitsnede uit de Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV).

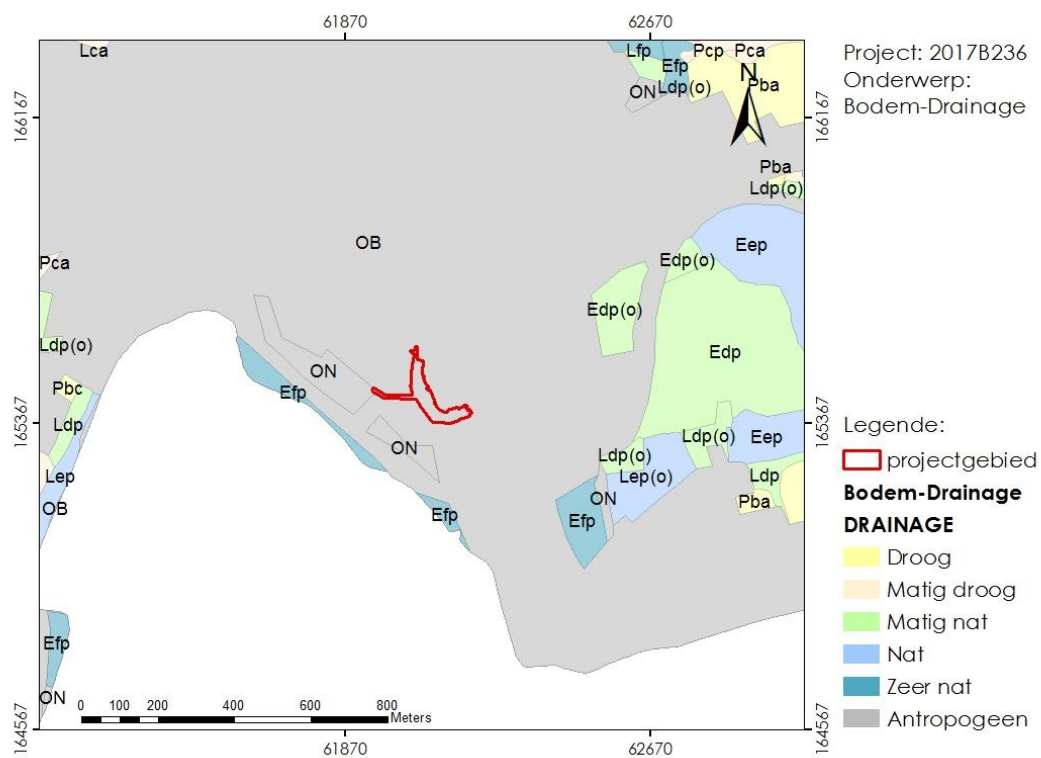
Figuur 11: Uitsnede quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)

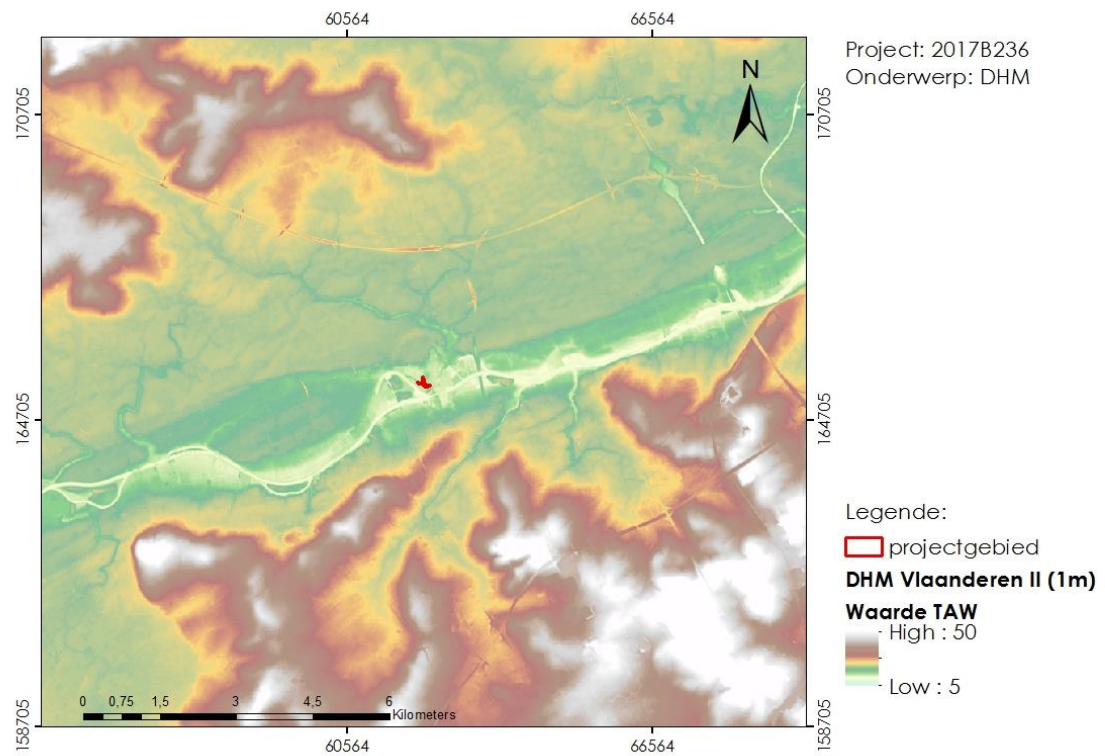
Figuur 12: Uitsnede quartair profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)

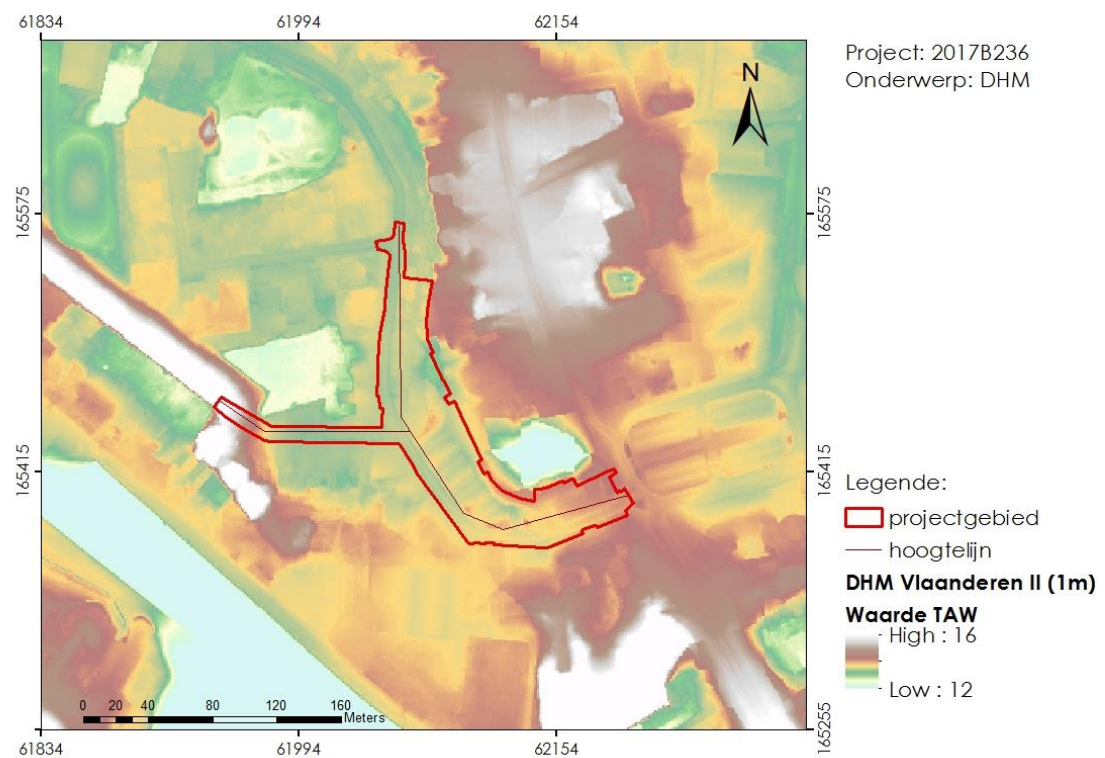
Figuur 13: Uitsnede bodemtextuurkaart ter hoogte van het projectgebied (© DOV).

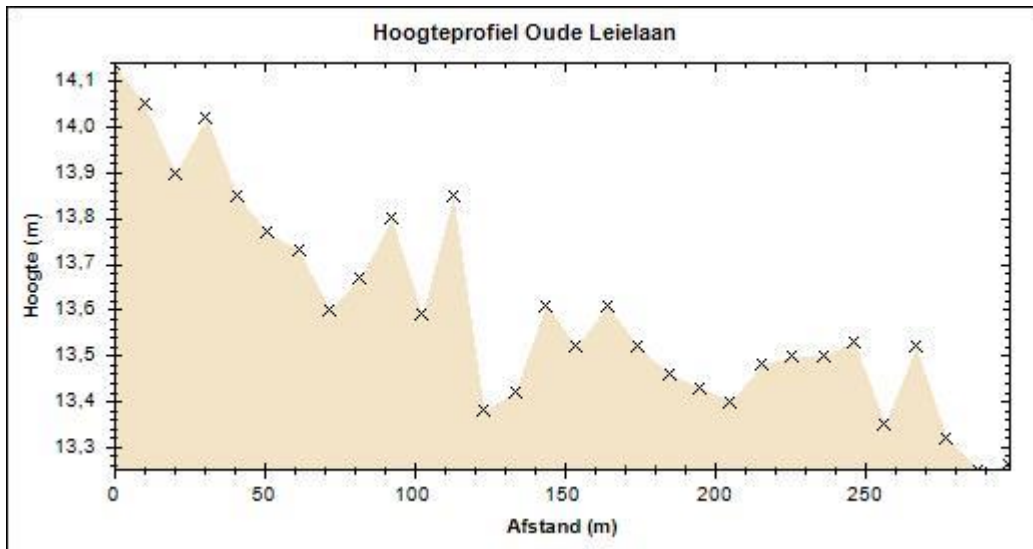
Figuur 14: Uitsnede bodemdrainagekaart ter hoogte van het studiegebied (© DOV).

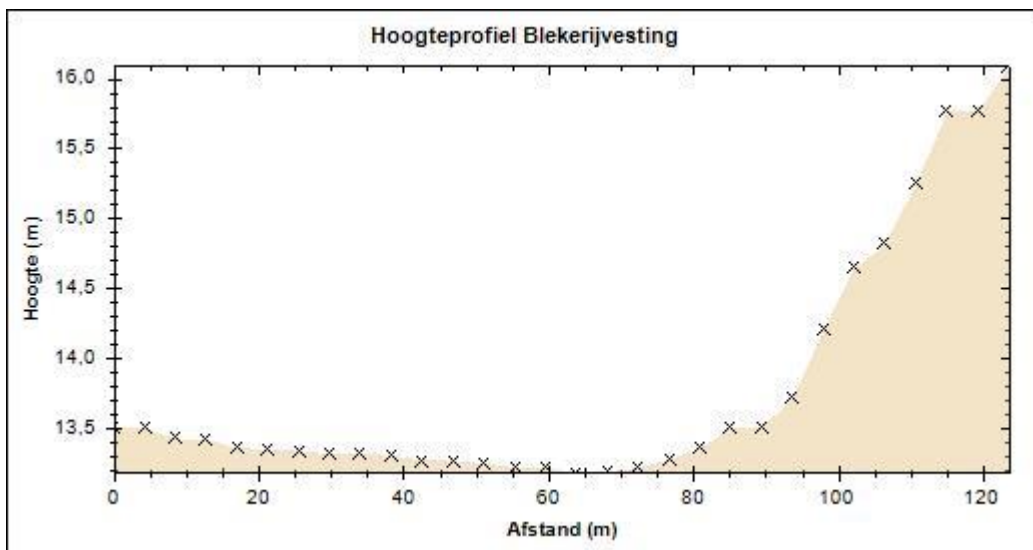
Figuur 15: Uitsnede DHM (macroschaal) met aanduiding van het projectgebied (© GDI Vlaanderen).

Figuur 16: Detail DHM ter hoogte van het projectgebied en omgeving met aanduiding hoogteprofiel (© GDI Vlaanderen)

Figuur 17: hoogteprofiel projectgebied Oude Leilaan Z-N (@Geopunt)

Figuur 18: hoogteprofiel projectgebied Blekerijvesting O-W (@Geopunt)

1.2.2 Historisch cartografische situering

Het projectgebied situeert zich net buiten de 13de en 14de eeuwse stadskern waar de Leie en de Rijselstraat elkaar kruisen. Met de Leie bedoelen we hier het middeleeuwse verloop van de rivier volgens het tracé van de Oude Leielaan. De oudste bewaarde kaart waarop het gebied is afgebeeld, dateert uit **1644** en is van de hand van **Antonius Sanderus**. Op deze kaart herkennen we de zogenaamde Montigny-vesting die dateert uit 1578 ten tijde van de Godsdienstoorlogen en de opstand tegen de Spanjaarden (Vindevogel, 1986). Aansluitend op de Leie (gedempt historisch verloop vandaag nog te herkennen in het traject van de Oude Leielaan) werd toen, aan de oostzijde van de stad, een stadsgracht aangelegd met aarden wallen en 7 bastions. De westzijde van de stad werd niet versterkt en enkel verdedigd door de Leie. Ter hoogte van het projectgebied zien we de Oude Leie met *extra muros* vooral weilanden en blekerijen. *Intra muros* herkennen we het Sint-Jorishospitaal, gesticht in de 13de eeuw door Margareta van Constantinopel (Bataille, 1995). Het kloosterpand bevindt zich langs de Rijselstraat. In het gebied tussen Rijselstraat en Leie zien we een boomgaard en een aantal alleenstaande constructies. Op het kruispunt van de Leie-Waal met de Rijselstraat bevond zich de Rijselpoort.

Lowys de Bersacques liet zich in **1650** duidelijk inspireren door Sanderus voor het maken van een stadsgezicht in vogelperspectief. Deze lithografie brengt dan ook geen nieuwe informatie aan.

De kaart van **Jacobus Harrewijn** uit **1706** toont Menen tijdens de Spaanse successieoorlog, wanneer geallieerde troepen onder leiding van de hertog van Marlborough de stad belegeren. Deze kaart is ook de vroegste afbeelding van de gemoderniseerde versterkingen naar plannen van Sébastien Le Prestre de Vauban. Tussen 1669 en 1689 moderniseert hij de verouderde 16de-eeuwse bastionering. Menen werd een modelvesting binnen het Pré-Carrésysteem, een driedubbele gordel van versterkingen langs de noordgrens van Frankrijk (Dewilde & Wyffels, 2002). De Leie en de Geluwebeek bevoorraadden de stadsgrachten en maakten de creatie van overstroombare gebieden mogelijk. De vestingwerken zelf hadden een omtrek van 3000 meter en waren voorzien van elf bolwerken, vier stadspoorten, een enkele gracht met tenailles, ravelijnen en een glacis. Op de rechteroever van de Leie verrees een hoornwerk en de Leievlakte zelf kon volledig onder water worden gezet (Pyncket, 2002). Nu werd ook de westzijde van de stad ter hoogte van het projectgebied versterkt. Ten oosten van de Leie verschijnen er verschillende bastions.

Op het stadsplan uit **1720** vervaardigd door **Pierre Husson** wordt het bastion ter hoogte van het projectgebied aangeduid met L en de naam 'bastion van de blekerijen'. Voor de middeleeuwse Rijselpoort, net buiten het projectgebied, wordt een naar voor geschoven poort gebouwd geflankeerd door twee bastions (bastion van het moeras en bastion van Rijsel) met daar voor een ravelijn. Op het *terreplein*, gesitueerd net ten zuiden van het projectgebied, worden aan weerszijde van de Rijselstraat een aantal gebouwen opgetrokken.

Een bevestiging van dit beeld vinden we op de kaart van **Pieter Van Kal en Isaac Van der Kloot** uit **1729** en op de kaart van **James Basire** uit **1744**.

Met de Oostenrijkse successieoorlog (1740-1748) verklaart Frankrijk de oorlog aan Oostenrijk en trekt het de Nederlanden in. Na hevige bombardementen in 1744 worden de stad Menen ingenomen door de Fransen. Lodewijk V laat de vestingen en het hoornwerk slopen, enkel de grondvesten bleven bewaard (Pyncket, 2002).

De **Ferrariskaart** uit **1771-1778** toont de versterking van Menen na de gedeeltelijke ontmanteling door de Fransen in de periode 1744-1748 (fig. 19). De contouren van de Vauban-versterking zijn nog duidelijk herkenbaar, maar niet rood ingekleurd. De bastions lijken niet bewaard in opstand enkel op het terreplein herkennen we nog een aantal gebouwen die vermoedelijk deel uitmaken van de nieuwe Rijsselpoort. Op Ferraris wordt de middeleeuwse Rijsselpoort niet meer afgebeeld. Wel zien we een brug over de Oude Leie, ter hoogte van de 'Waal'. Op de plaats van het huidige AZ Delta, herkennen we het 17de-eeuwse Sint-Jorishospitaal heropgebouwd rond 1611 na de verwoesting tijdens de beeldenstorm in 1566. Verder in de 17de en 18de eeuw worden er nog verschillende gebouwen toegevoegd aan het complex (Agentschap Onroerend Erfgoed, 2017; Bataille, 1995).

Door het verdrag van Aken (1748) werden de Zuidelijke Nederlanden opnieuw onder Oostenrijks bewind geplaatst. Aanvankelijk worden er plannen gemaakt om de vestingen te herstellen maar Keizer Jozef II gaat in 1782 over tot de verkoop van de militaire terreinen. In de periode die erop volgt is Menen afwisselend onder Frans, Oostenrijks en Hollands bewind. Een bombardement van de Fransen in 1794 zorgt voor nieuwe schade aan de stad en haar vestingwerken. Na dit bombardement zal Menen Frans grondgebied blijven tot in 1814 wanneer de Fransen worden verdreven en de Hollandse periode aanbreekt. Het zijn uiteindelijk ook de Hollanders die tussen 1817 en 1830 de vesting Menen heropbouwen als onderdeel van de anti-Franse Wellingtonlinie (Van Gils, 2010). De **Vandermaelen-kaart** (1846-1854) toont de stadsversterkingen van Menen na een periode van heropbouw tussen 1817 en 1830 (fig. 21). De in feite nooit volledig afgewerkte versterking volgt in grote mate het verloop van de oude Vauban-versterking. Wel merken we een aantal aanpassingen: de bastions zijn vaak groter en de hoofdwal werd voorzien van gekazematteerde schietstanden. Ter hoogte van het projectgebied wordt een versterking opgetrokken met vrijwel dezelfde uitleg als de 17de-eeuwse Vauban.

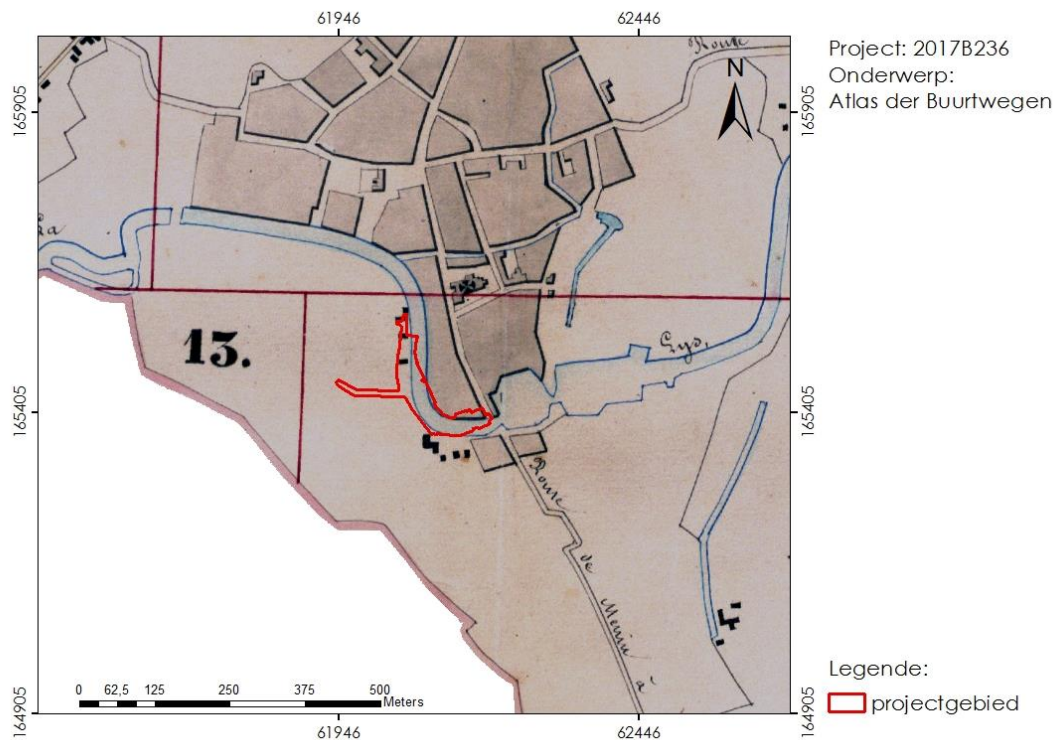
De **Popp-kaart** (1842-1879) en de **Atlas der Buurtwegen** (1841) tonen de situatie na de gedeeltelijk ontmanteling rond 1852 (fig. 20, 22). In deze periode verliest de vesting van Menen alle betekenis wanneer er wordt beslist om de verdediging van het nieuwe België te concentreren rond de kringstelling Antwerpen. Een deel van de militaire gronden wordt verkocht en een aantal van de nieuwe eigenaars slopen op eigen kosten de vestingen (Van Gils, 2010). Door een gebrek aan detail kan geen van beide kaarten gebruikt worden om de gebruiksgeschiedenis van het projectgebied in deze periode te preciseren. Op het voormalige terreplein herkennen we nog steeds een aantal gebouwen die vermoedelijk te maken hebben met de nieuwe Rijsselpoort. De brug over de Oude Leie is nog duidelijk herkenbaar, net als de 'Waal' die op de Popp-kaart wordt aangeduid als 'Kom'.

Ondanks de gedeeltelijke ontmanteling na 1852 en een latere doorgedreven afbraakcampagne in 1967 bleven een groot deel van versterkingswerken in de omgeving van het projectgebied bewaard. Pas in het 3de kwart van de 20ste eeuw wordt de Oude Leiearm gedempt en het gebied tussen de rivierarm en de stadswal in ontwikkeling gebracht. De **topografische kaart (1989-1990)** en **orthofoto uit 1971** tonen de urbane ontwikkeling in en rond het projectgebied sinds de demping van de oude Leie en de Waal/Kom in 1970 (fig. 23).

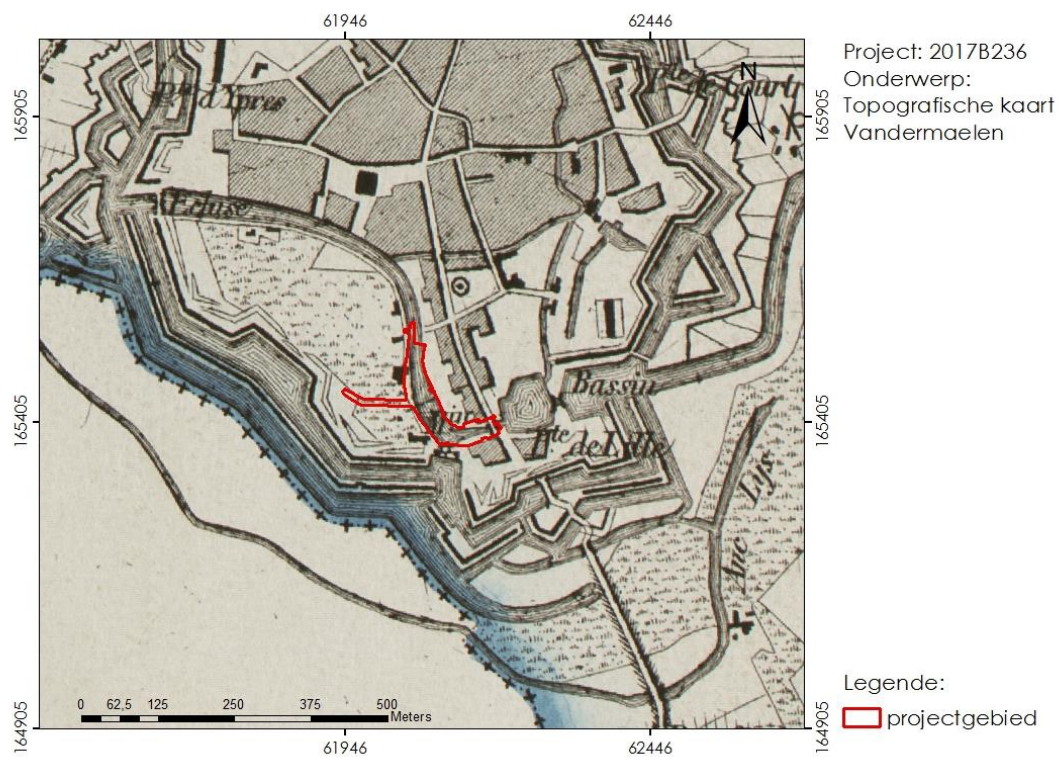
De orthofoto uit de periode 1979-1990 geeft een beeld van de verdere urbane ontwikkeling in en rond het projectgebied tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw (fig. 24). Van het 17de eeuwse Sint-Jorishospitaal blijft er nog maar weinig over. De eerste afbraakwerken konden al vastgesteld worden op de ortho uit 1971. Eind jaren 1960 en begin jaren 1970 werden verschillende oude kloostergebouwen neergehaald waaronder de in 1835 gebouwde Maria-kapel. In 1978 wordt een modern ziekenhuiscomplex opgericht in de Rijselstraat. Vandaag blijft dan ook enkel de 18de-eeuwse hospitaalvleugel (Inventaris Bouwkundig Erfgoed ID 56013) behouden (Agentschap Onroerend Erfgoed 2017). Binnen de grenzen van het projectgebied herkennen we vooral de aanleg van de parking langs de Oude Leielaan.

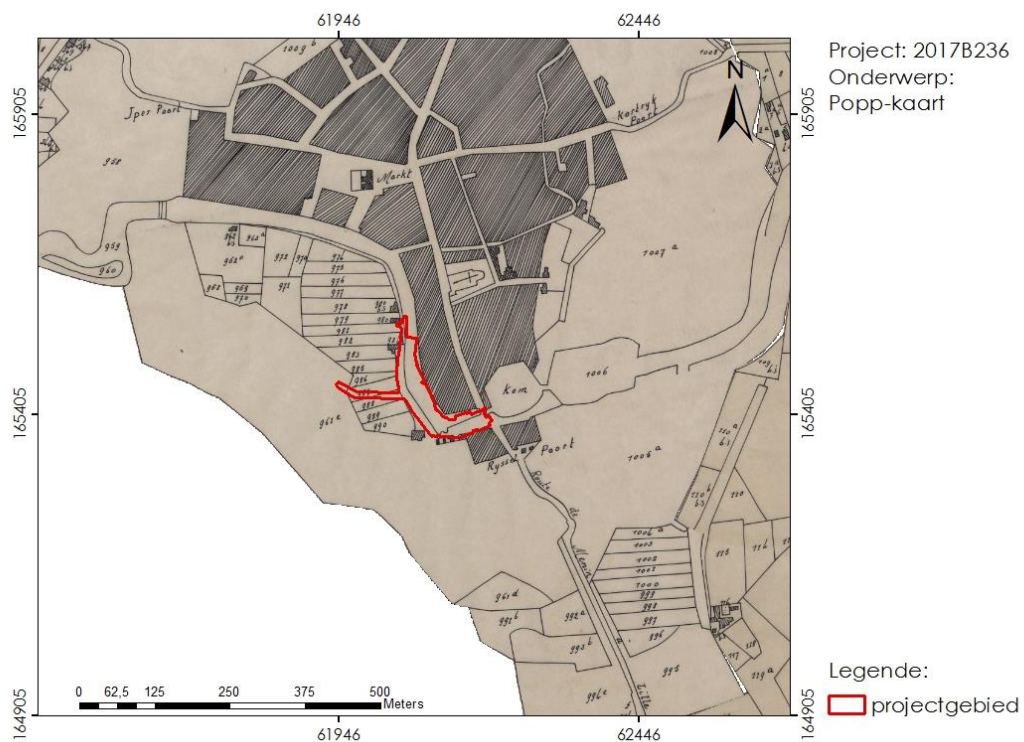
Figuur 19: Uitsnede van de Ferrariskaart (1771-1777) met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt).

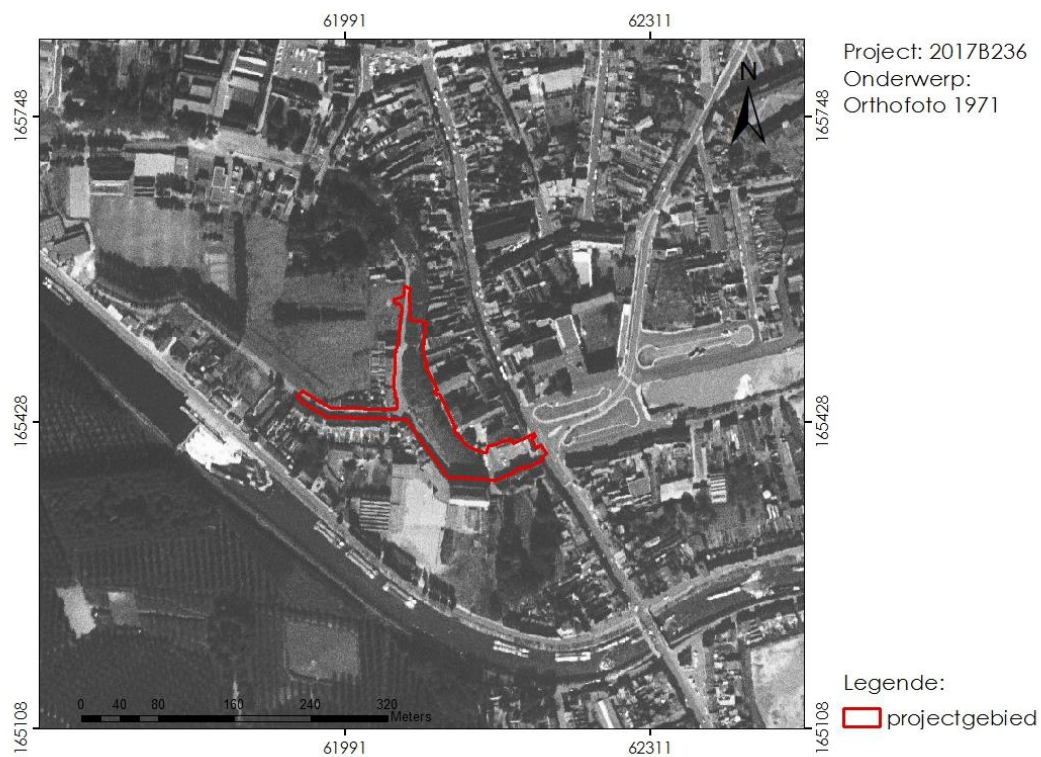
Figuur 20: Uitsnede van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt).

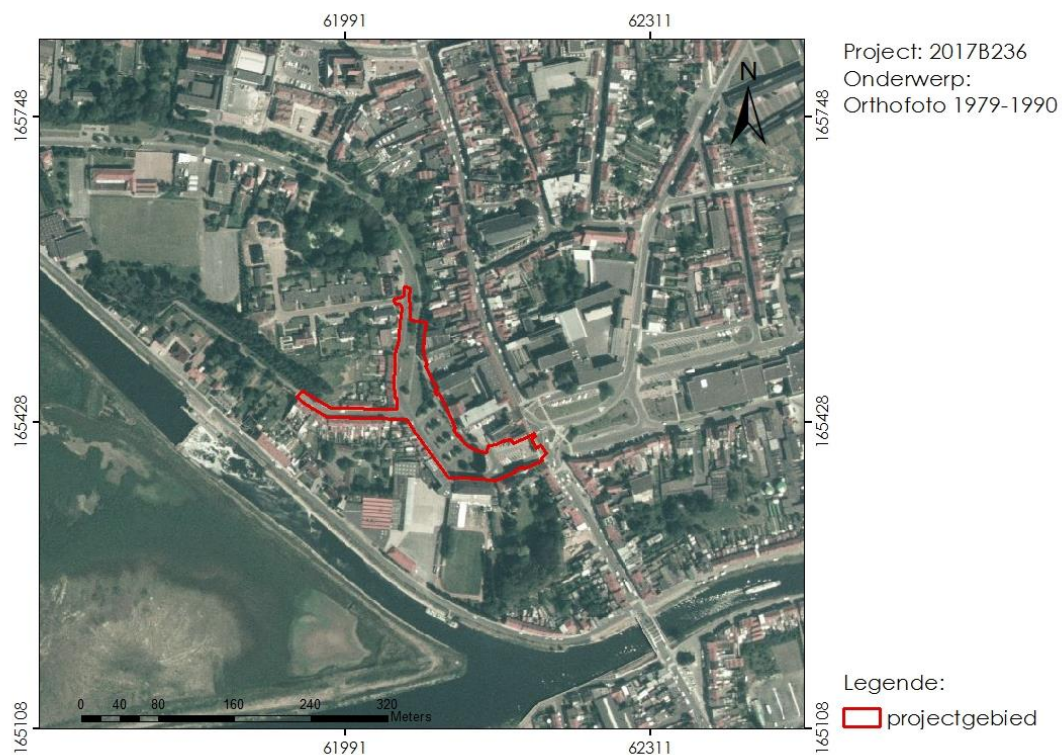
Figuur 21: Uitsnede midden 19de-eeuwse topografische kaart van Vandermaelen ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

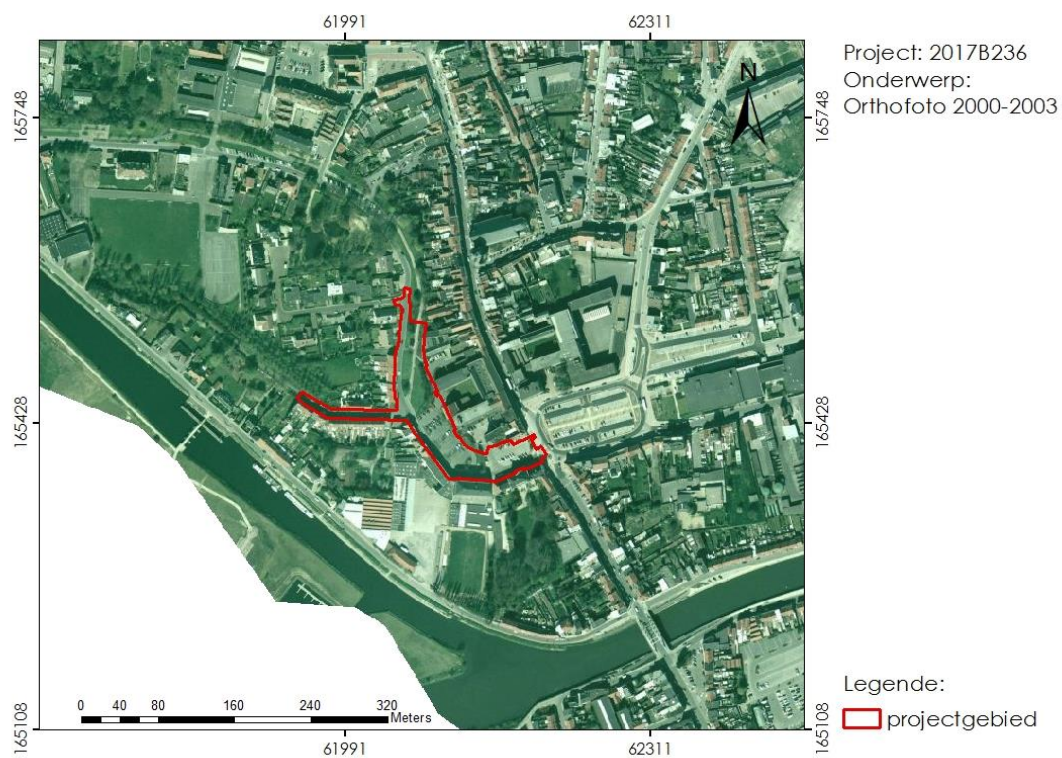
Figuur 22: Uitsnede midden 19de-eeuwse Popp-kaart ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

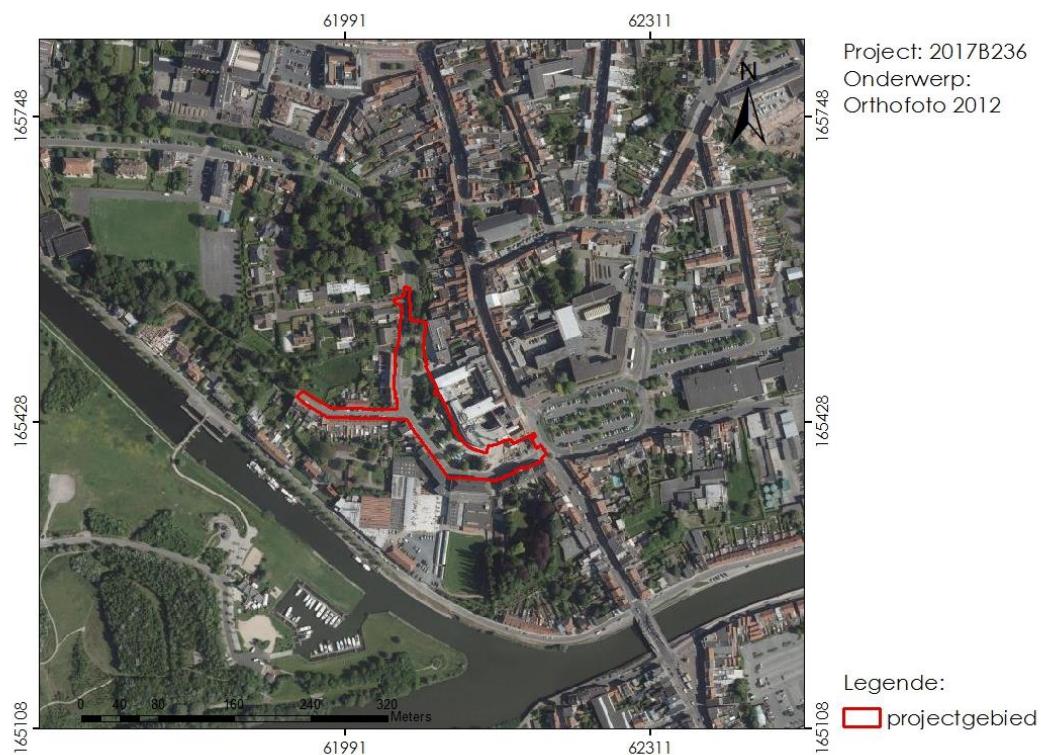
Figuur 23: Orthofoto uit 1971 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

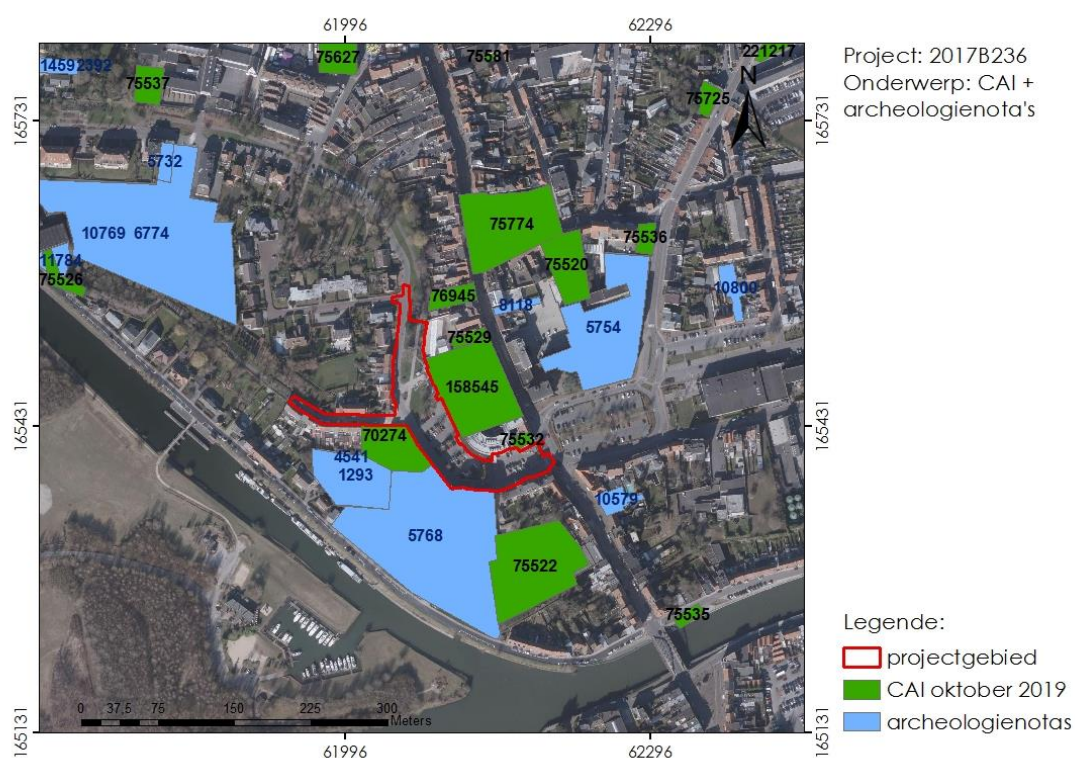
Figuur 24: Orthofoto genomen in de periode 1979-1990 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

Figuur 25: Orthofoto genomen in de periode 2000-2003 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

Figuur 26: Orthofoto uit 2012 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).

Figuur 27: Projectie CAI-locaties en archeologienota's in de ruime omgeving van het projectgebied t.o.v. een recente orthofoto (© CAI en Geopunt).

1.2.3 Archeologische situering

In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied zijn enkele vindplaatsen gekend in de **Centraal Archeologische Inventaris** (fig. 27). In vele gevallen gaat het om vindplaatsen vastgesteld via historisch-cartografisch onderzoek eventueel gevolgd door een veldprospectie. In de hoek tussen de Oude Leielaan en de Blekerijvesting wordt de middeleeuwse Leiemolen (CAI-ID 70274) gesitueerd. Ten oosten van het projectgebied bevindt zich het Sint-Joris-Gasthuis (CAI-ID 158545). Het werd voor het eerst vermeld in de 13de eeuw en geraakt zowel in de 16de als in de 18de eeuw zwaar beschadigd. Iets noordelijker wordt de Sint-Vedastuskerk aangeduid die minstens teruggaat tot de 11de eeuw (CAI-ID 75774). De 15de-eeuwse Sint-Jansmolen bevindt zich nog meer naar het noorden (CAI-ID 75725).

Archeologisch onderzoek beperkt zich veelal tot beperkte werfcontroles met vondsten uit de middeleeuwen, de nieuwe tijd en nieuwste tijd (CAI-ID 75529, CAI-ID 75536, CAI-ID 75537, CAI-ID 76945, CAI-ID 221217). Soms betekende een werfcontrole de aanzet voor verdergezet onderzoek. Net ten noorden van het projectgebied werd een 16de-eeuws huis ontdekt in de tuin van het pand "Schippershof" en opgegraven (CAI-ID 75532). Net ten zuiden van het projectgebied werden archeologische vaststellingen gedaan met betrekking tot het 'bastion van de blekerijen' (CAI-ID 75522). Meer naar het oosten trof men ravelijn van de 17de-eeuwse Vaubanversterking aan (CAI-ID 75535). Meer naar het westen werd de hoek van een 19de-eeuws bastion opgegraven (CAI-ID 75526). Ten noorden net projectgebied werd de site Oude Dekenij onderzocht (CAI-ID 75520). Er kwamen vooral sporen uit de volle en late middeleeuwen aan het licht. Er is onder meer sprake van het aansnijden van een gracht die in verband wordt gebracht met de motte van de heren van Menen (Despriet, 2009).

Recent werden ook meerdere **archeologienota's** aangeleverd voor de nabije omgeving van het projectgebied. Voor de aanleg van een parking ter hoogte van de Blekerijvesting diende op basis van het bureauonderzoek verder vooronderzoek uitgevoerd te worden (Archeologienota ID 1293). In 2017 werd verder onderzoek uitgevoerd waarbij enerzijds de bewaarde relictten (kazematten en geschutsbatterijen) van de 19de-eeuwse vesting onderzocht werden met een advies tot behoud in situ en anderzijds het binnenplein onderzocht werd aan de hand van proefsleuven met een advies tot vrijgave (Archeologienota ID 4541). Voor de bouw van een nieuwe houtafdeling op een paalfundering ter hoogte van de Oude Leielaan 15 werd bij een bureauonderzoek vastgesteld dat de geplande werken plaatsvonden in de gedempte vestingsgracht van de 17de-eeuwse Vaubanversterking waardoor een vrijgave geadviseerd werd (Archeologienota ID 5768).

Ten noordwesten van het projectgebied zijn enkele archeologienota's aangeduid. Ter hoogte van de Oude Leielaan 85 werd de afbraak van het huidige pand en de bouw van een nieuw appartementsgebouw gepland. Het bureauonderzoek adviseerde een vrijgave op basis van de ligging nabij de gedempte Leiearm en de reeds bestaande versterking van het terrein (Archeologienota ID 5732). Het bureauonderzoek uitgevoerd naar aanleiding van de bouw van een sporthal aan de Oude Leielaan adviseerde verder vooronderzoek om het archeologisch potentieel verder na te gaan (Archeologienota ID 6774). Bij dit verder vooronderzoek wees het landschappelijk booronderzoek op een ophogingspakket van mintens 80cm diep met daaronder een puinpakket (Archeologienota ID 10769). Aangezien het archeologisch relevant niveau zich dieper bevindt dan de geplande werkzaamheden werd een vrijgave geadviseerd.

Ook langsheen de Rijsselstraat zijn enkele archeologienota's aangeleverd. In het kader van de sloop van bestaande, onderkelderde gebouwen en een herinrichting als groenzone werd een archeologienota op basis van een bureauonderzoek toegevoegd waarbij een vrijgave geadviseerd werd (Archeologienota ID 10579). Voor de sloop van een bestaand gebouw en de inplanting van een nieuw volledig onderkelderd appartementsgebouw ter hoogte van de Rijsselstraat 66 adviseerde het bureauonderzoek meteen een opgraving wegens de hoge verwachting op het aantreffen van relevante sporen in combinatie met een relatief klein plangebied en timing van de werken (Archeologienota ID 8118). Ook voor de heraanleg van de speelplaats van de Sint-Jorisschool werd een bureauonderzoek uitgevoerd (Archeologienota ID 5757). Omwille van de lage archeologische verwachting en de verspreide en/of ondiepe geplande bodemverstoring, werd er voor dit project geen verder onderzoek geadviseerd. In het kader van een sloopvergunning voor de gebouwen langsheen de Waalvest 94 adviseerde het bureauonderzoek op basis van een beperkte invloed van de werken op het bodemarchief een vrijgave ondanks het hoge archeologische potentieel van het projectgebied (Archeologienota ID 10800).

1.2.4 Interpretatie – datering onderzoeksgebied

Het projectgebied kan opgedeeld worden in de zones van de Oude Leielaan, het kruispunt met de Rijsselstraat en de zone van de Blekerijvesting.

De Oude Leielaan volgt het verloop van een oude Leiearm die pas in 1970 werd gedempt. Aanvankelijk deed de Leie aan de westzijde van de stad dienst als natuurlijke verdediging (middeleeuwse omwalling en zogenaamde Marlborough-versterking). Pas in de 17de eeuw, bij de aanleg van de Vaubanversterking, wordt de Leie opgenomen in het stadsgebied wanneer ook ten oosten van de waterloop verschillende bastions werden aangelegd. Na het dempen van de Leiearm werden de gronden ontwikkeld als weginis (Oude Leielaan) en parking in functie van het Sint-Jorisziekenhuis (latere AZ Delta).

De Rijsselstraat is de historische noord-zuidas van de stad en een belangrijke toevalsweg tijdens de middeleeuwen. Waar de historische Leie en de Rijsselstraat kruisen bevond zich ooit de middeleeuwse Rijsselpoort en een brug over de Leie. De poort werd afgebroken voor de 18de eeuw, maar de brug bleef al dan niet in haar oorspronkelijke vorm bewaard tot in de 19de eeuw.

De Blekerijvesting is een onderdeel van de 19de-eeuwse Wellingtonlinie. De nieuwe vesting volgde de oude funderingen van de Franse Vaubanvestigingswerken. De courtine is met zijn aarden wal bewaard is gebleven. De geplande rioleringswerken in het uiterste westen van het projectgebied gaan dwars door deze aarden wal.

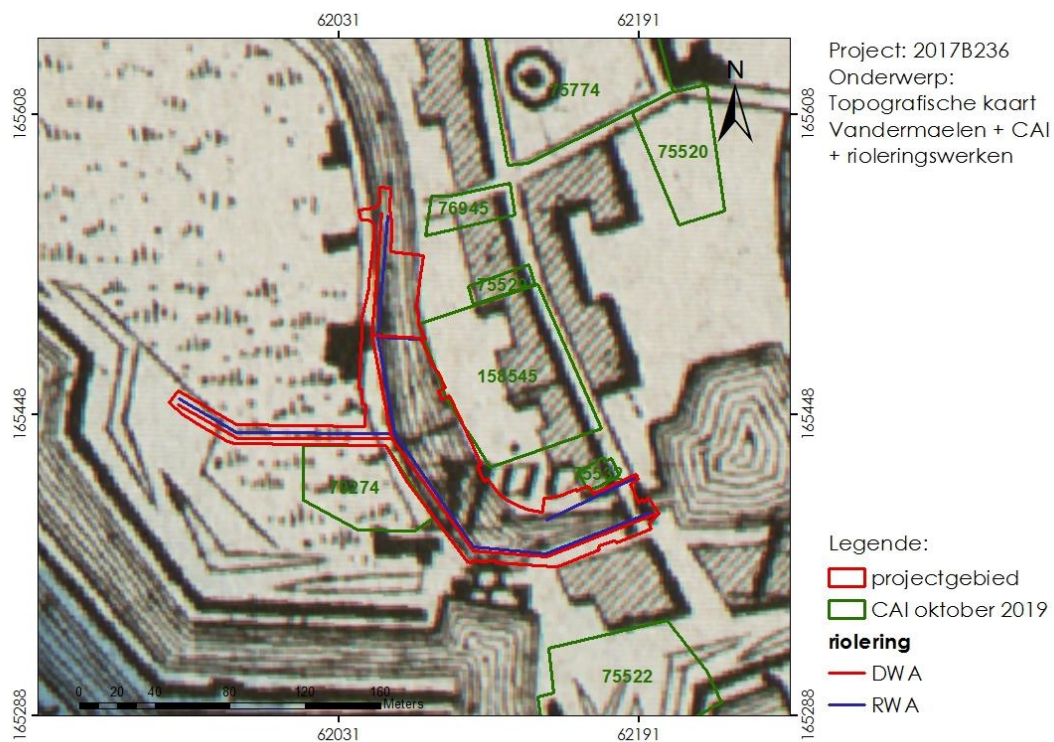
1.2.5 *Verwachting ten aanzien van archeologisch erfgoed*

Voor de Oude Leielaan is het archeologisch potentieel beperkt. De straat volgt het verloop van een oude Leiearm die pas in 1970 werd gedempt. De (her)aanleg van de verhardingen en de aanleg van groenzones zijn beperkt in diepte (30-60cm) en vinden plaats ter hoogte van bestaande verhardingen en/of in een reeds verstoorde bodem. De aanleg van RWA- en DWA-leidingen wordt uitgevoerd in een smalle werksleuf tot 3m diep. Door het lage archeologisch potentieel in combinatie met de aard van de werkzaamheden wordt een vrijgave van deze werkzaamheden ter hoogte van deze zone geadviseerd.

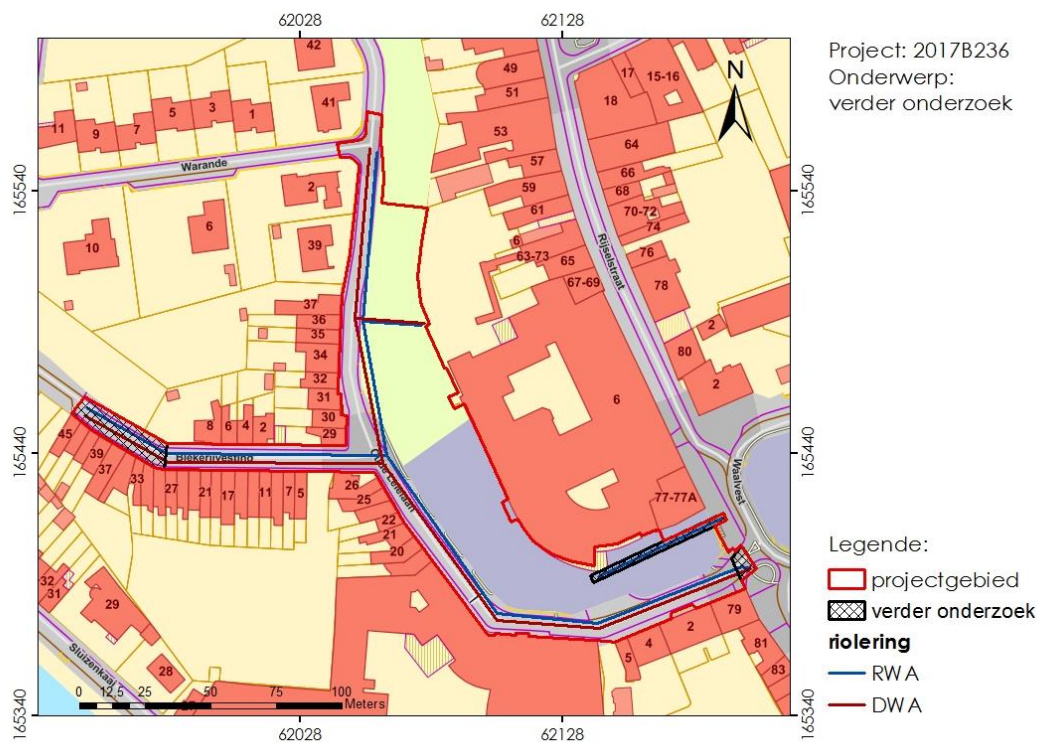
De Rijselstraat is één van de belangrijkste wegen van het middeleeuwse Menen. Op het kruispunt Rijselstraat-Oude Leielaan wordt in een werkput van ca. 65m² een pompstation aangelegd op een diepte van ca. 4m. Het pompstation wordt gekoppeld aan de nieuw aan te leggen RWA- en DWA-leidingen in de Oude Leielaan. In deze werkput kunnen vondsten of sporen terug te vinden zijn gerelateerd aan de Rijselpoort en de brug over de Leie. Voor deze werkput wordt verder onderzoek in de vorm van een archeologische werfbegeleiding aanbevolen.

Anderzijds start op dit kruispunt ook de aanleg van een RWA-leiding onder de parking net voor de ingang van het ziekenhuis. Deze leiding wordt aangelegd in een smalle werksleuf tot ca. 1-2m diep. De aanleg van deze leiding wordt gesitueerd naast het 18de-eeuwse hoekpand "Schippershof" en ook net naast de Oude Leiearm. De kans is klein dat er sporen van bewoning aangetroffen worden buiten de contouren van het historische hoekpand, maar kade- of oeverstructuren kunnen wel aanwezig zijn in de werksleuf. Bovendien kunnen nabij het kruispunt met de Rijselstraat opnieuw resten van de Rijselpoort of de brug over de Leie tot de mogelijke vondsten gerekend worden. De aard van de werken (riolering in smalle werksleuf) en de plaats van de werkzaamheden (hoofdingang van een ziekenhuis) maken dat verder vooronderzoek voorafgaand aan de werkzaamheden onmogelijk geacht wordt. Voor deze werksleuf wordt dan ook verder onderzoek in de vorm van een archeologische werfbegeleiding aanbevolen.

De geplande rioleringswerken ter hoogte van het westelijke uiteinde van de Blekerijvesting gaan dwars door de aarden wal van de 19de-eeuwse versterkingen (fig. 28). De rioleringen worden aangelegd in een smalle werksleuf op een diepte van ca. 3m. In deze zone wordt verder vooronderzoek met machinale boringen geadviseerd zodat beter ingeschat kan worden of verder onderzoek noodzakelijk is en hoe dit eventueel verder onderzoek uitgevoerd dient te worden binnen de geplande werkzaamheden.

Figuur 28: synthesekaart met rioleringswerken op het projectgebied en CAI-meldingen rond het projectgebied geprojecteerd op de midden 19de-eeuwse Topografische kaart Vandermaelen.

Figuur 29: zones voor verder (voor)onderzoek op het projectgebied geprojecteerd op het GRB-bestand (©Geopunt)

BIBLIOGRAFIE

Literatuur:

- BATAILLE C. 1995, St.-Joris Menen. Augustinessen en onderwijs. Evolutie van het Technisch Instituut, Kortrijk.
- BRADT T. & ACKE B. 2010, Archeologische prospectie Huize Ter Walle Menen (prov; West-Vlaanderen). Basisrapport – juli 2010, Group Monument-Vandekerckhove, 56p.
- DESPRIET P. 1991, Onderzoek van de Vesting Menen (W.-Vl.), *Archaeologia Mediaevalis* 14, 15.
- DESPRIET P. 2009, Onderzoek en herstel van de Hollandse vesting Menen, in: DESPRIET P. (red.), 10.000 jaar Menen, 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 72, 181-205.
- DEWILDE M. & WYFFELS F. 2002, Vauban in Ieper en Menen, *Archaeologia Mediaevalis* 25, 55-57.
- MATTELAER P. 2009, Iconografie van de Meense watermolens: nieuwe aanwinsten, in: DESPRIET P. (red.), 10.000 jaar Menen, 40 jaar opgravingen 1969-2009, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 72, 275-284.
- PYNCKET M. 2002, De vesting Menen, een verkenning, Menen.
- VAN GILS R. 2010, De Wellingtonbarrière en de vesting Menen, Archeologische en historische monografieën van Zuid-West-Vlaanderen 74.
- VINDEVOGEL P. 1986, Het Menen van toen, Brugge.

Kaartmateriaal:

- BASSIRE J. 1744, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_223 (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)
- FERRARIS J. J. F. 1771-1778, Kabinetskaart der Oostenrijkse Nederlanden, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, Ms. IV 5.567
- DE BERSACQUES L. 1650, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_248 (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)
- HARREWIJN J. 1706, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_202 (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)
- HUSSON P. 1720, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_234 (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)
- POPP P. C. 1842-1879, Atlas cadastral parcellaire de la Belgique, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, II 24.437
- SANDERUS A. 1644, Menina vulgo Meenen, Stadsmuseum 't Schippershof, 87 004 1 1 XXX (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)
- VANDERMAELEN P. 1846-1854, Atlas cadastral du Royaume de Belgique, Koninklijke Bibliotheek van België, Kaarten en plannen, II 15.040 D

VAN KAL P. en VAN DER KLOOT I. 1729, Plan van Menen, Stadsarchief Ieper, Kaarten en Plannen, C08_246 (geraadpleegd op 22/02/2017 via erfgoedinzicht.be)

Digitale bronnen:

- www.geopunt.be
- <https://dov.vlaanderen.be>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be>
- <https://cartesius.be>

BIJLAGE

Figurenlijst:

Figuur 1: Lokalisering projectgebied t.o.v. provinciegrenzen (archeoregio's).....	4
Figuur 2: Lokalisatie projectgebied t.o.v. de topografische kaart.	5
Figuur 3: Projectie van het projectgebied op een recente (2018) orthofoto (© GDI Vlaanderen).....	5
Figuur 4: Projectie projectgebied t.o.v. het GRB-bestand (© Geopunt).....	6
Figuur 5: werkzaamheden op het projectgebied weergegeven op het GRB-bestand (©Geopunt).....	6
Figuur 6: typedwarsprofiel 1	8
Figuur 7: typedwarsprofiel 2	9
Figuur 8: ligging projectgebied in de historische stadskern van Menen (©Geopunt, Onroerend Erfgoed).....	11
Figuur 9: CAI-meldingen en archeologienota's nabij het projectgebied aangeduid op het GRB-bestand (©Geopunt, Onroerend Erfgoed, CAI)	11
Figuur 10: Uitsnede uit de Tertiair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV).....	14
Figuur 11: Uitsnede quartair geologische kaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)	15
Figuur 12: Uitsnede quartair profieltypekaart met aanduiding van het projectgebied (© DOV)	15
Figuur 13: Uitsnede bodemtextuurkaart ter hoogte van het projectgebied (© DOV)..	16
Figuur 14: Uitsnede bodemdrainagekaart ter hoogte van het studiegebied (© DOV).	16
Figuur 15: Uitsnede DHM (macroschaal) met aanduiding van het projectgebied (© GDI Vlaanderen).....	17
Figuur 16: Detail DHM ter hoogte van het projectgebied en omgeving met aanduiding hoogteprofiel (© GDI Vlaanderen)	17
Figuur 17: hoogteprofiel projectgebied Oude Leielaan Z-N (©Geopunt)	18
Figuur 18: hoogteprofiel projectgebied Blekerijvesting O-W (©Geopunt).....	18
Figuur 19: Uitsnede van de Ferrariskaart (1771-1777) met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt).	21
Figuur 20: Uitsnede van de Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied (© Geopunt).	22
Figuur 21: Uitsnede midden 19 ^{de} -eeuwse topografische kaart van Vandermalen ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).....	22
Figuur 22: Uitsnede midden 19 ^{de} -eeuwse Popp-kaart ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).....	23
Figuur 23: Orthofoto uit 1971 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).	23
Figuur 24: Orthofoto genomen in de periode 1979-1990 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).	24
Figuur 25: Orthofoto genomen in de periode 2000-2003 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).	24
Figuur 26: Orthofoto uit 2012 ter hoogte van het projectgebied (© Geopunt).	25
Figuur 27: Projectie CAI-locaties en archeologienota's in de ruime omgeving van het projectgebied t.o.v. een recente orthofoto (© CAI en Geopunt).	25

Figuur 28: syntheseskaart met rioleringswerken op het projectgebied en CAI-meldingen rond het projectgebied geprojecteerd op de midden 19 ^{de} -eeuwse Topografische kaart Vandermaelen.	29
Figuur 29: zones voor verder (voor)onderzoek op het projectgebied geprojecteerd op het GRB-bestand (©Geopunt).....	29

